

[Time: 2.30 Hours]

[Marks:80]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B: 1. Attempt all questions.
2. Each question carries **20 marks**.

Q.1 Critically evaluate the relationship between urban business class and politics in Maharashtra.

OR

Q.1 Evaluate the significant contribution of co-operative sector in Maharashtra politics.

Q.2 Give reasons for decline of Congress dominance and discuss its future prospects in Maharashtra.

OR

Q.2 Discuss the origin, rise and present challenges of Shiv Sena.

Q.3 Discuss the performance of Swabhimani Shetkari Sanghatana for solving peasant problems. Discuss steps taken by Maharashtra Government recently for redressal of farmers' grievances.

OR

Q.3 What are the major problems of tribals? Discuss the nature and significance of any one Tribal Movement in Maharashtra.

Q.4 Define civil society. Discuss the contribution of any one civil society organization towards rural development in Maharashtra.

OR

Q.4 Elaborate on the development of right to information movement in Maharashtra.

*****

मराठी रुपांतर

[वेळ: २.३० तास]

[गुण: ८०]

- सूचना: १. सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य.
२. प्रत्येक प्रश्नाला २० गुण आहेत.

- प्र.१ शहरी उद्योजकवर्ग व महाराष्ट्राच्या राजकारणातील संबंधांचे टीकात्मक परीक्षण करा.
किंवा
- प्र.१ महाराष्ट्राच्या राजकारणातील सहकारी चळवळीच्या विशेष योगदानाचे महत्व स्पष्ट करा.
- प्र.२ महाराष्ट्रातील काँग्रेसच्या प्रभूत्वाच्या घसरणीची कारणे सांगा तसेच काँग्रेसच्या भावी वाटचालीची चर्चा करा.
किंवा
- प्र.२ शिवसेनेची निर्मिती, उत्कर्ष व सद्यकालीन आव्हानांची चर्चा करा.
- प्र.३ शेतकऱ्यांच्या समस्या सोडविण्यासाठी स्वाभिमानी शेतकरी संघटनेने केलेल्या कार्याची चर्चा करा तसेच या संदर्भात महाराष्ट्र सरकारने केलेल्या तात्कालीन उपायांची चर्चा करा.
किंवा
- प्र.३ आदिवासींच्या मुख्य समस्या कोणत्या आहेत? आदिवासींसाठी काम करणाऱ्या महाराष्ट्रातील कोणत्याही एका आदिवासी चळवळीच्या भूमिकेची व योगदानाची चर्चा करा.
- प्र.४ नागरी समुदायाची व्याख्या द्या. ग्रामीण विकासासाठी योगदान दिलेल्या कोणत्याही एका महाराष्ट्रातील नागरी समुदायाच्या चळवळीची चर्चा करा.
किंवा
- प्र.४ महाराष्ट्रातील माहितीच्या अधिकाराबाबतच्या चळवळीच्या वाटचालीचे विवेचन करा.

*****